

Л.М. Москвич,
докторант кафедри організації судових та правоохоронних органів Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

Критерії оцінювання ефективності судової системи

Активне реформування судової системи України, її наближення до європейських стандартів здійснення судочинства та функціонування в цілому потребує нового підходу до оцінювання її ефективності. Водночас вихід України на якісно новий рівень політичного та правового розвитку викликає появу нових політичних та професійних проблем, пов'язаних з ефективністю судочинства. Об'єктивна оцінка стану сучасної судової системи (або її окремих структурних елементів) з точки зору успішності застосування засобів, що застосовуються для забезпечення виконання покладених на неї функцій, дасть змогу визначити реальний ступінь судового захисту в державі.

В Україні не провадилось жодного фундаментального дослідження щодо оцінювання якості судової системи, за даними якого можна було б зробити висновок про неефективність зазначених інституцій та надати науково обґрунтовані пропозиції щодо їх оптимізації

Summary
The article studies genesis of the institute of evaluation of court efficiency, the author proposes system of criteria and indicators of judiciary efficiency that will, in particular, promote creation of perfect judicial system

Нині в Україні жваво обговорюються питання, що стосуються реформування судової системи держави. Автори численних пропозицій щодо удосконалення функціонування судової влади обґрунтовують свої ідеї неефективністю існуючих інститутів вирішення правових спорів. Але звідки з'явилась теза про неефективність національної судової системи? Неефективною є вся система, чи лише окремі її складові? Адже в Україні не провадилось жодного фундаментального дослідження щодо оцінювання якості судової системи, за даними якого можна було б зробити висновок про неефективність зазначених інституцій та надати науково обґрунтовані пропозиції щодо їх оптимізації. На жаль, усі розробки в галузі судової реформи сфокусовані на пропозиціях «удосконалити» структуру судової системи, а не на оцінюванні результатів діяльності судів (тобто не на вимірі успішності функціонування суду як інституту, на який покладається обов'язок оперативного, об'єктивного та справедливого вирішення правових спорів, що виникають між членами суспільства), і на потребах суддів і працівників апарату суду, а не безпосередньо на потребах осіб, які звертаються до суду.

У СРСР проводилися певні наукові дослідження, в яких робилися спроби визначитися, що саме слід розуміти ефективністю суду і за якими критеріями можна її оцінювати. У більшості з них науковці підходили до визначення ефективності як ступеня досягнення поставлених перед судом цілей

і завдань¹. Пізніше у визначенні змісту поняття «ефективність судової системи» пропонувалось враховувати затрати, спрямовані на досягнення мети судочинства². Такий підхід дає змогу підійти до пізнання сутності ефективності як способу (шляхів) максимального досягнення наміченої цілі з найменшими витратами сил і засобів. Співвідношення результату не тільки з метою, але й із витратами ресурсів на її досягнення істотно розширює значення поняття «ефективність». Але слід зазначити, що, дотримуючись такого підходу, важливо чітко розуміти зміст та розрізняти такі поняття, як «досягнення цілей» і «засоби досягнення цілей». Витрати можуть бути значними, але виправданими, оптимальними щодо забезпечення досягнення намічених цілей. Тому витрати, на наш погляд, повинні оцінюватись не тільки з урахуванням створення найбільш сприятливих умов для ефективного досягнення цілей, але й з урахуванням інтересів суспільства в цілому. Наприклад, як зазначали Т.Г. Морщакова і І.Л. Петрухін, держава могла б підвищити ефективність правосуддя, різко збільшивши витрати на нього, але якщо це буде зроблено за рахунок асигнувань з інших сфер життєдіяльності, то це може істотно знизити їхню ефективність, що, зрештою, не відповідатиме інтересам суспільства³.

Поняттям «ефективність судової системи» закріплюється її певна внутрішня властивість, а точніше — її спроможність здійснити реальний благотворний вплив на певні правовідносини, внаслідок чого вирішується соціальний конфлікт та досягається соціальна справедливість

Недоліком існуючої за радянських часів концепції ефективності судової системи, на наш погляд, є ототожнення ефективності судової системи з ефективністю правосуддя.

Ціль і результат правосуддя об'єктивно є суттю такого явища, як ефективність судової системи, але вони не охоплюються безпосередньо його змістом. Ефективність є певною властивістю судової системи. Ціль та результат ніколи не можуть стати внутрішньою властивістю судової системи. Ціль завжди спрямовує, а результат отримується. Вже з цієї причини ефективність не можна розглядати одночасно і як властивість судової системи, і як

співвідношення між її цілями та результатом. Співвідношення цілі та результату — це не суть ефективності судової системи, а можливий шлях її зміни.

В Україні досі немає наукової концепції оцінювання якості роботи суду. Фактично використовуються лише ті підходи, що застосовувалися ще за радянських часів: оцінка роботи суддів та судів за кількістю скасованих чи змінених рішень, скарг чи дисциплінарних проваджень тощо

Таким чином, поняттям «ефективність судової системи» закріплюється її певна внутрішня властивість, а точніше — її спроможність здійснити реальний благотворний вплив на певні правовідносини, внаслідок чого вирішується соціальний конфлікт та досягається соціальна справедливість. Тому варто розрізняти верхню і нижню межі ефективності судової системи: верхня — повне узгодження між результатами її функціонування і поставленою ціллю (в такому випадку можна вести мову про оптимально діючу судову систему), але це практично неможливо через вплив різних протидіючих факторів (пояснюється, в першу чергу, відкритістю судової системи); і нижня — такий поріг ефективності, за яким судова система втрачає свою оптимальність, стає менш керованою і, зрештою, втрачає сенс свого існування. Коли судова система наближається до «нижнього порогу ефективності», тоді доцільно ставити питання про її реформування.

У зв'язку з цим актуалізується завдання визначення ступеня ефективності судової системи. Зрозуміло, що зробити це можна лише за допомогою певних критеріїв. Опрацювання такої системи критеріїв та методики її застосування буде кроком до науково обґрунтованого підходу до проведення судової реформи в Україні.

Термін «критерій» походить від грецького слова *kriterion* і означає «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило»⁴. Але, на жаль, в Україні досі немає наукової концепції оцінювання якості роботи суду. Фактично використовуються лише ті підходи, що застосовувалися ще за радянських часів: оцінка роботи суддів та судів за кількістю скасованих чи змінених рішень, скарг чи дисциплінарних проваджень тощо⁵. Ще тоді такий підхід було піддано жорсткій критиці⁶ та вносилися пропозиції використовувати як кількісні, так і якіс-

¹ Див. напр.: Анашкин Г.З., Петрухін І.Л. Эффективность правосудия и судебные ошибки // Сов. государство и право. — 1968. — № 8. — С. 58—61; Петрухін І.Л., Батуров Г.П., Морщакова Т.Г. Теоретические основы эффективности правосудия. — М., 1979. — С. 168; Кудрявцев В.Н. Эффективность системы уголовной юстиции // Соц. законность. — 1971. — № 7. — С. 12—19 та ін.

² Див.: Цихоцкий А.В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам / Цихоцкий А.В. — Новосибирск, 1997. — С. 145.

³ Див.: Морщакова Т.Г., Петрухін І.Л. Социологические аспекты изучения эффективности правосудия // Право и социология. — М., 1973. — С. 241—267.

⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь, 2002. — С. 465.

⁵ Див.: Морщакова Т.Г., Петрухін І.Л. Знач. праця. — С. 241—267.

⁶ Див.: Алексеев А.М., Роша А.Н. Латентная преступность и эффективность деятельности правоохранительных органов. — Вопросы борьбы с преступностью. — М., 1973. — Вып. 19. — С. 41—43; Ларин А.М. Управление расследованием и измерение его эффективности // Сов. государство и право. — 1979. — № 10. — С. 85.

ні показники⁷. Вважаємо, що при оцінюванні ефективності судової системи дійсно необхідно враховувати як кількісні показники (наприклад, для аналізу ефективності соціальних витрат, що спрямовані на досягнення результативності такого державно-правового явища, як судова система, кількісні показники дозволять відобразити результативність досягнення цілей та витрати на її забезпечення), так і якісні показники (дають змогу сформулювати загальні положення ефективності, на основі яких можна отримати уявлення про характер та тенденції в галузі розвитку окремих сфер правової діяльності). Але в цьому контексті доцільно визначитись зі змістом понять «критерій» та «показник».

Опрацювання та формування системи критеріїв для оцінювання ефективності суду, розробка механізму їх застосування стане реальним кроком в напрямі побудови досконалої судової системи, здатної забезпечити реалізацію конституційного права на судовий захист

Аналіз наукових досліджень з питань оцінювання ефективності дає підстави для висновку, що у більшості робіт поняття «критерій» і «показник» ефективності ототожнюються. Хоча між ними й існує зв'язок, що характеризується науково обґрунтованим вибором критерію, який, у свою чергу, зумовлює правильність обраної системи показників. Однак якість конкретного показника визначається повнотою й об'єктивністю характеристики на основі взятого для цієї мети критерію. Тому ми поділяємо точку зору тих авторів, які наголошують на необхідності розрізнити поняття «критерій» і «показник» ефективності.⁸ Водночас між критерієм і показником наявний тісний взаємозв'язок.

Критерієм як визначником ефективності судової системи розуміється постійна, стійка величина, яка в ідеалі відображає умови для найбільш ефективного її функціонування. Тобто змістом критерію ефективності судової системи є певні стандарти якості функціонування судової системи, які уособлюють оптимальні умови, за яких досягається мета, для досягнення якої була створена судова система. **Показники** ж — це ті кількісні та якісні відомості, за якими можна судити про ступінь досягнення цілей, поставлених перед судовою системою.⁹ Показник конкретизує критерій, дає можливість його виміряти та визначити наскільки він вияв-

ляється, а також усвідомити наявність проблем в реалізації цілей. Показник може мати різну форму: питання анкети, статистичні дані, вид поведінки, частота події, наявність чи відсутність якихось фактів тощо. При обраному одному критерію може бути ціла система показників, однак їх кількість не може бути надмірною.

Опрацювання та формування системи критеріїв для оцінювання ефективності суду, розробка механізму їх застосування стане реальним кроком в напрямі побудови досконалої судової системи, здатної забезпечити реалізацію конституційного права на судовий захист.

Якщо критерії ефективності судової системи відображають стандарти якості її функціонування, то, напевно, для визначення їх системи доцільно спершу сформулювати основні засади. На думку К.Ф. Скворцова, критерії

ефективності мають: 1) стимулювати досягнення цілей органу (діяльності); 2) давати кількісну та якісну характеристику; 3) створювати умови для об'єктивного оцінювання; 4) бути універсальними, але не суперечливими; 5) бути повними та охоплювати всі сторони процесу¹⁰. Вважаємо, що ці положення можуть бути покладені й в основу опрацювання основних засад критеріїв ефективності судової системи.

Пропонуємо виокремлювати чотири групи критеріїв ефективності судової системи:

- ті, що відображають стандарти організації судової системи;
- критерії, які дають змогу оцінити якість роботи судової системи та пов'язані з досягненням позитивних цілей правосуддя;
- ті, що відображають стандарти професіоналізму суддів та працівників суду;
- критерії, що дозволяють оцінити рівень легітимності інституту суду у суспільстві.

Розглянемо докладніше наведену систему критеріїв.

1. Критерії, що відображають стандарти організації судової системи. До цієї групи належить система критеріїв, які розкривають адміністративну якість зазначеної інституції. Вони пов'язані зі стандартами, засобами контролю та політиками, що використовуються у судах для поліпшення ефективності та продуктивності роботи. Зокрема, до цієї групи належать такі критерії.

а) доступність судової системи. Цей критерій охоплює стандарти реального забезпечення можливості безперешкодного звернення до суду за захистом своїх прав, відсутність при цьому невинуватих

⁷ Див.: П а ш к е в и ч П.Ф. Процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства. — М., 1984. — С. 14—19.

⁸ Див. напр.: Д а в и д е н к о Л.М. Проблеми оцінки та вимірювання ефективності діяльності прокуратури (теоретичний аспект) / Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності: Зб. наук. праць. — Х., 1999. — С. 67—81; С м и р н о в А.Ф. К вопросу о критериях оценки организации и деятельности органов прокуратуры // Актуальные проблемы регулирования правового государства. — Х., 1990. — С. 98—250; Ш а р и л о Н.П. К вопросу разработки методики оценки эффективности участия прокурора в разбирательстве гражданских дел в суде // Научная информация по вопросам борьбы с преступностью. — М., 1996. — С. 90—93.

⁹ Див.: П е т р у х и н И.Л., Б а т у р о в Г.П., М о р щ а к о в а Т.Г. Значч. праця. — С. 261.

¹⁰ Див.: С к в о р ц о в К.Ф. Исследование проблем эффективности прокурорского надзора // Вопросы теории и практики прокурорского надзора: Сб. науч. трудов. — Ч. 1. — М., 1975. — С. 3—12.

них правових і фактичних ускладнень. Оцінити рівень забезпечення цього критерію можна за допомогою таких трьох показників: 1) показник фізичної доступності (чи територіально наближені суди до населення; чи є відкритими судові процедури або інформація про функціонування суду; чи зручні та безпечні приміщення суду; чи доступна інформація про місце розташування та режим роботи суду); 2) показник фінансової доступності (чи справедливий і розумний розмір судових витрат; чи запроваджено процесуальний механізм відстрочення або часткового чи повного звільнення від оплати судових витрат на користь держави; чи діє інститут надання кваліфікованої юридичної допомоги на пільгових умовах вразливим верствам населення); 3) показник процесуальної доступності (чи не надто ускладнена (формалізована) процедура доступу до суду за захистом прав і свобод; чи передбачені зразки документів (заяв, клопотань тощо); чи діє інститут правової допомоги; чи забезпечена процедура вільного доступу до судових рішень; чи доступна інформація щодо порядку подання документів, порушення провадження, рух судової справи тощо).

б) *незалежність суду*. Судова система повинна утверджувати й підтримувати власний статус незалежного органу влади. Незалежність судових органів є передумовою забезпечення верховенства права та основною гарантією справедливого вирішення справи в суді. Реальна незалежність суду абсолютно виключає будь-який вплив політичних партій, громадських рухів чи їх лідерів на судову владу. Рівень незалежності суду може бути визначений за такими показниками: 1) показник інституційної незалежності судів (порядок утворення та ліквідації судів; порядок добору суддівських кадрів; механізм призначення на адміністративні посади в судах); 2) показник фінансової незалежності (чи пропорційно поділені бюджетні кошти на утримання органів державної влади; чи достатній рівень фінансового забезпечення судів; чи самостійно судові установи розпоряджаються виділеними бюджетними коштами; чи немає економічного впливу на суд); 3) показник правової легалізації незалежності суду (чи нормативно визначена судова незалежність; чи передбачена відповідальність за втручання в судову діяльність; чи передбачені правові та соціальні заходи захисту суддів).

в) *спеціалізація судової системи*. Запровадження спеціалізації судів спрямоване на удосконалення професійної якості розгляду правових спорів, а значить і на підвищення ефективності судової діяльності. Оцінити судову систему за цим критерієм вимірювання ефективності можливо за такими показниками: 1) показник зовнішньої спеціалізації (чи запроваджена в країні спеціалізація судів; яке навантажен-

ня на суди спеціалізованої юрисдикції; який відсоток змінених або скасованих рішень спеціалізованих судів Верховним Судом України); 2) показник внутрішньої спеціалізації (чи запроваджено в судах інститут внутрішньої спеціалізації; діє ustalена чи мобільна форма спеціалізації; чи провадиться робота з поглиблення спеціалізації суддів).

г) *єдність судової практики*. Цей критерій дає змогу оцінити єдність судової системи як єдиного уповноваженого юрисдикційного органу щодо вирішення правових питань, що мають юридичні наслідки. Цей критерій є комплексним і містить як єдині принципи організації судової системи, так і професійний рівень суддів, які, вирішуючи судові справи, формують правову культуру суспільства. Як показники пропонуємо такі: 1) показник сталості судової практики (кількість змінених і скасованих судових актів найвищою судовою інстанцією; чи запроваджено в країні інститут самостійного виправлення судових помилок найвищим судом; чи забезпечено судовий контроль за якістю судових рішень; чи передбачено механізм формування єдиного праворозуміння суддів тощо).

Аналіз норм чинного процесуального законодавства України дає підстави визначити ціль судової системи — створення умов справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення судових справ

2. Критерії, які дають змогу оцінити якість роботи судової системи, пов'язані з досягненням її позитивних цілей. Ґрунтуючись на аналізі конституційних норм, можна зробити висновок, що ціль судової системи — забезпечити розгляд та вирішення спорів, що мають правовий характер. Зазначене положення повторюється і конкретизується в процесуальному законодавстві. Зокрема, аналіз норм чинного процесуального законодавства України дає підстави визначити ціль судової системи — створення умов справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення судових справ. Тому до цієї підсистеми слід віднести такі критерії оцінки ефективності судової системи:

а) *Справедливість судового розгляду*. Стандарти справедливості судової системи були закладені ще в ХХ ст., а саме в Загальній декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.; далі — Конвенція), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.). Основними показниками справедливості судового розгляду як критерію ефективності судової системи є, на наш погляд: 1) показник рівності (чи не встановлюється якихось обмежень для осіб за якими-небудь ознаками (майновий ценз, освіта, мова, належність до певної соціальної групи) у разі звернення їх до суду; чи користуються громадяни в суді однаковими процесуальними правами; чи застосовуються до них

чинні норми матеріального права й однакові правила судочинства; чи користуються принципом рівного доступу до суду як громадяни України, так і іноземці й особи без громадянства); 2) показник об'єктивності (чи забезпечено суб'єктивну безсторонність складу суду; чи гарантовано об'єктивну неупередженість суду; чи запроваджено інститут відсторонення судді від справи у випадку виникнення сумніву в його незацікавленості у результатах розгляду справи); 3) показник чесності (чи застосована належна судова процедура; чи мали учасники судового розгляду рівний доступ до судової інформації; чи додержано принцип публічності судового процесу тощо).

б) *неупередженість судового розгляду*. Стандарт неупередженості суду передбачає, по-перше, склад суду має бути суб'єктивно безстороннім, тобто жоден його член не повинен мати будь-яку особисту зацікавленість або упередженість у справі, що слухається; по-друге, суд повинен бути неупередженим з об'єктивного боку, тобто він повинен надати достатні гарантії, які б виключали будь-які сумніви стосовно цього. Тому вважаємо за необхідне виокремити такі показники: 1) показник суб'єктивної неупередженості (чи передбачено інститут відводу судді; чи передбачені законом вимоги щодо несумісності судді); 2) показник об'єктивної неупередженості (чи запроваджено в суді автоматизований розподіл справ; чи запроваджено інститут оскарження судового рішення).

Головною фігурою судової системи є суддя. Саме від його професійного досвіду, знань, навичок, індивідуальних особистісних характеристик, правової культури, праворозуміння залежить якість судового рішення: наскільки воно буде правовим і справедливим

в) *своєчасність судового розгляду*. Більшість правових спорів у суді мають соціальну природу, а в умовах швидкоплинних процесів розвитку суспільних відносин оперативність розгляду правового спору має велике значення. Несвоєчасність судових дій може призвести до серйозних наслідків для тих, кого це безпосередньо стосується, до зниження рівня довіри до суду, негативно позначитися на іміджі судової влади в цілому. Пропонуємо такі показники своєчасного судового розгляду: 1) показник тривалості підготовки справи до слухання (чи передбачені законодавством строки для підготовки справи до слухання; чи трапляються випадки необґрунтованого затягування дати початку слухання справи; чи передбачена відповідальність за зловживання правом внаслідок чого затягується початок слухання справи); 2) показник тривалості слухання справи (чи передбачено законодавством строки, протягом яких повинно бути винесено рішення у справі; чи є ці строки розумними; чи передбачені процедури

здійснення спрощеного судочинства; чи передбачена відповідальність за зловживанням правом внаслідок чого затягується винесення рішення у справі); 3) показник набуття судовим рішенням законної сили (чи передбачені процесуальні фільтри для оскарження судового рішення; чи передбачені строки для перегляду судового рішення; чи немає організаційних перешкод для звернення судового рішення до виконання); 4) показник виконання судових рішень (чи передбачені строки для виконання судових рішень; чи передбачено механізм контролю за своєчасністю та повнотою виконання судових рішень; чи діє механізм спрощеної процедури звернення до виконання судового рішення).

3. Критерії, що відображають стандарти професіоналізму суддів та працівників суду. Вважаємо безспірною тезу: наскільки б не була оптимальною структура судової системи, наскільки б «ідеальною» з правової точки зору не була би судова процедура — вони все одно не гарантували би справедливого, чесного, неупередженого правосуддя. Головною фігурою судової системи є суддя. Саме від його професійного досвіду, знань, навичок, індивідуальних особистісних характеристик, правової культури, праворозуміння залежить якість судового рішення: наскільки воно буде правовим і справедливим. Саме судді безпосередньо формують імідж судової системи, як інституту, здатного вирішити будь-який правовий спір.

Працівники апарату суду також є важливою ланкою в організації ефективної роботи судової системи. Тому вважаємо за можливе виокремити такі критерії якості в зазначеній

підсистемі критеріїв:

а) *професіоналізм суддів*. В інтересах судової системи, суспільства, держави в цілому необхідно, щоб посади суддів займали найдосвідченіші правники. Тому мають бути передбачені інститути жорсткого добору кандидатів на посади суддів за єдиним важливим критерієм — рівнем їх професіоналізму, а також оперативного очищення суддівського корпусу від осіб, які не справляються з цією роботою. Показниками такого критерію, як професіоналізм суддів можуть бути: 1) показник якісного добору кандидатів на посади суддів (чи передбачені ефективні механізми оцінювання професійних якостей кандидатів; чи запроваджені конкурсні засади в процедуру добору суддівських кадрів; чи проводиться психодіагностичне дослідження особистості кандидатів на посаду судді; чи існує інститут професійної підготовки суддів); 2) показник рівня кваліфікації суддів (чи запроваджено інститут спеціалізації суддів; чи передбачено обов'язок судді підвищувати свою кваліфікацію; чи діє меха-

нізм контролю за рівнем кваліфікації судді; чи передбачено інститут позбавлення статусу судді внаслідок низької кваліфікації).

б) професіоналізм працівників апарату суду. Працівники суду виконують значний обсяг роботи з організації процедури судового розгляду, підготовки справи до слухання, у ході судового процесу і подальшого руху справи. Вони безпосередньо контактують із відвідувачами суду, сторонами процесу, і від їх професійних дій залежить як хід судового процесу, так і уявлення громадян про судову установу. Оцінити рівень професіоналізму працівників апарату можна за такими показниками: 1) показник компетентності працівника апарату суду (чи передбачені якісь кваліфікаційні вимоги при заміщенні вакантної посади працівника суду; чи передбачені конкурсні засади добору працівників апарату суду; чи створено механізм контролю за рівнем кваліфікації працівників суду); 2) показник професійної культури працівника апарату суду (чи розроблені правила етичної поведінки працівника суду; чи є можливість оскаржити дії таких працівників).

4. Критерії, що дають змогу оцінити рівень легітимності інституту суду у суспільстві. Стан судової системи України сьогодні характеризується зростанням недовіри громадян до судових установ, причиною чого найчастіше є нездатність судової системи своєчасно надати громадянину правовий захист. Саме тому назріла потреба оцінити ефективність правового захисту найбільш об'єктивно.

До цієї групи критеріїв слід віднести стандарти, засоби контролю та політики, що реалізуються для розробки та підтримки ключових цінностей, як-от справедливість, своєчасність, незалежність тощо, у сфері ставлення до суб'єктів звернення за судовим захистом прав та ступеня їх задоволеності результатом такого звернення. Дані емпіричного дослідження свідчать, що схвальне ставлення до інституту суду не зводиться лише до міри задоволення позовних вимог у судовому рішенні. Суб'єкти-учасники судового розгляду оцінюють об'єктивність, неупередженість, своєчасність судового розгляду, професіоналізм суддів та працівників апарату суду. Також на становлення авторитету суду впливає реальність, своєчасність виконання судового рішення. І хоча безпосередньо виконання судових рішень займається виконавча влада, суспільство оцінює результативність судового розгляду саме з точки зору реального виконання постановленого судового рішення. Ми виокремлюємо в цій підсистемі такі критерії оцінки ефективності судової системи:

а) легітимність суду. Легітимність суду є обов'язковою умовою його ефективності та пов'язана з його місцем в національному політико-правовому вимірі, а також відповідністю між його діяльністю та уявленням більшості населення держави про правовий порядок та справедливість, існуючим ідеалам духовної, економічної та політичної свободи людини і суспільства. Показниками легітимності суду можуть бути: 1) кількісний показник звернень до суду за захистом прав; 2) кількісний показник виконаних судових рішень силою державного примусу.

Сприйняття судової влади як незалежного, самостійного інституту з вирішення спорів, усвідомлення обов'язковості виконання судових рішень сприятиме становленню й утвердженню в Україні дійсно ефективної судової системи

б) авторитет суду. Стандарт авторитетності суду дозволить оцінити статус судової влади в умовах трансформації суспільства. Сприйняття судової влади як незалежного, самостійного інституту з вирішення спорів, усвідомлення обов'язковості виконання судових рішень сприятиме становленню й утвердженню в Україні дійсно ефективної судової системи. Цей критерій може бути оцінений за: 1) показником юрисдикції суду (чи визнано суд єдиним органом, здатним постановити остаточне рішення у правовому спорі; чи обмежена сфера юрисдикції суду; чи підлягає рішення суду перегляду іншим державним органом; чи є рішення суду обов'язковим для осіб, яких воно стосується); 2) показником альтернативності врегулювання правових спорів (чи існує в країні інститут альтернативного врегулювання спорів; яка питома вага спорів, вирішених альтернативними інститутами врегулювання правових спорів; яке співвідношення між виконанням судових рішень і рішеннями, винесеними за допомогою альтернативних способів врегулювання спорів).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що реформування органів судової влади потребує системного науково-обґрунтованого підходу до опрацювання критеріїв ефективності судової системи. Досі юридична наука досліджувала лише принцип ефективності судового процесу. Тому поки немає чіткого визначення, за якими загальними критеріями можна було б оцінювати ефективність конкретної судової системи. Вирішення цього питання дало б змогу підвищити ефективність здійснюваної судової реформи, визначити складові системного підходу до удосконалення діючої системи судочинства з врахуванням співвідношення між кожним елементом в механізмі ефективної судової системи.